

Kisértsük tehát meg a cerszömörce tenyésztését, de hogy ezt megtehessek szükséges :

1-ör megállapítani, honos-e nálunk a *Rhus coriaria*? *)

2-or szaporítása magról, vagy dugványokról történik-e legkönnyebben és szóval, mely telepítési mód a legmegfelelőbb ;

3-or honnét lehetne legjutányosabban és könnyebben magot, vagy csemetéket kapni?

Sziveskedjenek szaktársaink közül azok, kik e növényt ismerik, fönnebbi kérdésekre felelni, részünkről kísérlettelre a tenyésztéssel ajánlkozunk és magot vagy csemetéket szivesen át- vagy megveszünk.

Illés Nándor.

A Maroson gyakorolt tutajozás és ennek akadályai.

A Maroson a vízi út Gyergyón kezdődik, de a Marosvásárhelyen alul levő Szent-Pálig csak negyed vagy az ottani tájszó szerint fertálytutajok bocsáttatnak vizre, Szent-Pál és Ludason négy fertály egybeköttetvén, távolabb helyekre csak innen indulnak egész tutajok.

Évenkint 8.000 fertály tutaj indittatik utra, mindenikre két egyént számítva, évenkint 16.000 ember megy le Gyergyó vidékéről Szent-Pálig tutajon, s ott számba adva a tutajt, gyalog teszi meg a görgényi vagy parajdi utat vissza hazájába.

Ezért gondolható, hogy a tutajozás idejében a székely családjának minden tagját viszi magával; az első tutajon megy a családapa a legkisebb fiával, egész uton folytonosan tanitván, intvén, beszélgetvén a gyermeknek, hogy mikor, melyik

*) Össze nem tévesztendő a sárga szömörceével, (*Rhus cotinus*), melynek levelei egyszerűek, visszás tojásdadok s nálunk a budai hegyekben tenyész, és parkokban, kertekben mint díszcserje gyakori.

bokortól, hány lépés távolságra van ez vagy amaz szikla, ez vagy amaz veszedelmes hely, ez vagy amaz rablófészek, honnan fenevad módjára szokták megtámadni a tutajos népet.

A második tutajon megy a családból a legidősebb fiu nejével; a harmadik tutajon a családanya egyik leányával s az utolsó fertály tutajon a családnak két más férfi tagja.

Mihelyt megérkeznek Szent-Pálra vagy a vállalkozó más rakodó helyére, a négy fertály tutajból egy egész tutajt kötnek, s mivel csak a legbátrabb férfiak szoktak vállalkozni, hogy innen az egész tutajat rendeltetési helyére Lippára vagy Aradra levigyék, az ott maradni szándékozók elbucsuznak a hozzájuk tartozóktól, mintha háboruba mennének, s a többiek visszatérnek hazájukba s gyalog a rövidebb vonalokon Görgény vagy Parajd felé társaságban teszik meg az utat hazafelé.

A székelyek nem szívesen vállalkoznak az alsó részeiben való tutajozásra, mert tudva lévén előttük az ott lakó románok gyűlölete a székelyek iránt, a székely népre nézve a tutajozás Szent-Páltól Aradig mindig életveszélylyel jár.

A Marosmegye határa egyszersmind a Székelyföld határa lévén, nem úgy mintha egyik megyéből a másikba mennének, hanem mintha hazájukból egy más idegen országba kellene menniök, úgy beszélnek, ha Ludastól Aradig való vizi utról van szó.

A Gyergyó és Szent-Pál vagy Ludas közt járó tutajosok közül nagyon kevesen járnak le Aradig — és pedig nemcsak azon okból, mert Gyergyótól Szentpálig négy fertály tutajhoz 8 ember kell, míg Szentpáltól Aradig az egy tutajba kötött négy fertályhoz csak két ember szükséges, hanem főleg a mondott sociális okok miatt.

Ha már számba vesszük, hogy Gyergyóból évenként 8.000 fertály tutaj szállittatik le Szent-Pál vagy Ludasig, lehet képzelni az élénkséget, mit 16.000 ember fel és leutazása okoz.

Gyakran megtörténik azonban, hogy nem annyira a veszedelmes vízi ut iránti félelemből, hanem betegség vagy más okok miatt nem vállalkozván a székelyek, a fakereskedő nem kap elég embert, a ki az ott egybekötött tutaját Aradra leszállítsa.

A fakereskedők nem szívesen csak kénytelenségből fogadnak fel ismeretlen embereket tutajosoknak, mert tudják, hogy a Maros mentén sokan valóságos martalócz vagy kalóz életet folytatnak.

A tutajozási idény összeesik a kukoricza kapálással, s a kinek megmivelni való földje van, az ez okból nem vállalkozik tutaj szállításra; ezért nem mindig könnyü dolog tutajosokat kapni.

Ilyen körülmények közt gyakran megtörténik, hogy a fakereskedő tutajainak szállítására olyan egyénekre akad, kik csak az alkalomra várnak s a tutajfák és deszkák elsajátítását rendszeresen űzik; ezek felfogadják a tutajat, elszállítják egy bizonyos távolságra, ott kikötnek, éjjel állítólag elszalasztják a tutajokat, különböző ürügyek és cselfogásokkal a tutajat sorsára hagyják, míg czinkos társaik az állítólag gazdátlan vagy utközben elzüllött tutajat szétbontják s rakományával együtt egyenkint vagy tömegesen fényes nappal félre huzzák, a kukoriczaföldeken eldugdossák, eltulajdonítják s alkalmas időben elhordva, értékesítik.

Sajnos, de tény, hogy a román irástudók még jobban gyűlölvén a magyart — mint a nép, melynek gyűlölete csak a préda megejtéséig tart, szó sem lehet arról az utba levő tutajkereskedőn és a tutajos népen elkövetett zsarolásokat orvosolni, valakinek eszébe jutna.

Mit tevő legyen ilyenkor a fakereskedő, egy kétszáz tutaj szállításánál kétannyi tutajos nép levén számítandó, egy pár ilyen szándékosan elhagyott tutaj miatt, utközben ki nem

köthet, s addig, míg falusi biró, szolgabiró után jár, a többi tutajokat és tutajos népet nem várakoztathatja; így jelentékeny veszteséget kell mindig a koczkázat kiszámításánál számba venni; többen a Maros mentén ilyen lopott fa árából élnek, a vásárolt és elsajátított fa közötti különbséget bíróság előtt bizonyítani bajos lévén, ezt az illetők elég erkölcstelenek kizsákmányolni.

De a védtelen tutajkereskedő és tutajos nép ellenében még más zsarolási módok is divatoznak.

Míg a fakereskedő és a tutajos nép az áruval Gyergyóból a Maroson le Radna, Lippa vagy Aradig eljut, élete annyiszor van veszélyeztetve, és oly zsarolásoknak van kitéve, hogy csodálni lehet, miként állhat fenn ezen a vizi uton a fakereskedés, s miként bírják meg a vállalkozók a nagy koczkázatot.

Avatatlanok azt hiszik, hogy minden fakereskedőnek meg kell gazdagodni, mert Gyergyó vidékén megveszi az árut 18 legfeljebb 20 forintért, s ugyanazon áruért Lippán vagy Aradon megadnak neki 80—100 frtot; de ha az elemi csapásokat, a tutajosok élete elleni támadásokat mellőzzük is; hogy milyen visszaélésekkel kénytelen az ember a Maros mentén, a gátok, tutajvámok, malom zsilip és a kikötő tulajdonosokkal szemben megküzdeni, szolgáljanak bizonyoságul a következő tények.

A malmok és malomgátok építésénél a tutajkereskedők megsarczoltatását mint rendes jövedelmet szokták számításba venni.

Gyergyó és Szászrégen közötti apróbb malmok mindenikének rendes tutajvám évi jövedelme 240 frt, holott az egész gátnak merőben újból való felépítése alig kerül 1.000 frtba, s mivel ezen malmoknál más időben sem, de a tutajozási időnykor különösen nem sok az örlemény, ezen malmok fő jövedelmét a tutajvám képezi, ezért szokták a gátakat oly

rosszul építeni, hogy azokon még nagy víz idejében sem lehet veszély nélkül áthaladni.

Ezért az ittlévő jászolgátak elszakadása vagy újból való felépítése esetében az építési engedély csak azon feltétel alatt volna megadandó, hogy a mérnöki hivatalok az egész vízi út hosszában megállapítván és felismerhetőleg megjelölván a magassági fokot, a jászolgátaknál ezen a vonalon felül messze kiálló czölöpök használata tilalmaztassék; s minden jászolgnál, a folyam medrének közepe táján, a víz sodra számára hat ölnyi szélességben, a vesszőfonadék egy pár centiméternyire öblösen készítettén, a kereskedelmi ut szabadon hagyassék.

A tutajvámnak meg kis víz idején sem kellene nagyobbak lenni egy fertálytutajnál $2\frac{1}{2}$ krajczárnál, ebben az árban szoktak nagyobb vállalkozók a gáttulajdonosokkal kiegyezni s még így is jövedelmüket nagyoknak lehet mondani.

De jelenleg a gáttulajdonosok nagy önkény szerint járnak el.

Rendesen azon malmoknál kell a tutajosnak vizet vásárolni, a hol a gát rendetlenül vagy igen magasra van kötve, mi nagyobb tutaj vámjövédalom reményében szándékosan is történik.

Az 1811. évben kiadott szabályok szerint kis víz idejében 60 fertálytutaj után 3 frt tutajvám fizetendő, mint hirlik, az erdőtörvény tervezetében a tutajvám fertályonként 10 krra felemeltetni szándékoltatik. Ezen taksa a mi viszonyainkra nem talál.

Például hozom fel, hogy egy zsilippel ellátott malomnál, hol kis vízben vizet kellett vásárolnom, a zsilip leeresztése, 100 darab fertály tutajnak a felduzzasztott víz erejével a gáton történt átbocsátása és a zsilipnek újbóli felhuzása két óra alatt megtörtént, s ezen idő alatt is a malom fél erővel működésben volt.

A törvény tervezete szerint tehát ezen malomnak két óra alatt 10 frt bevétele volt.

De hányszor van az ember kényszerhelyzetben; az egész tutajszállítmánya utban van, hat vagy tiz darab fertály tutaj elmaradott, s mivel ezen néhány tutajért is, ha vizet kell venni, a száz tutajvámját meg kell fizetni, egy negyedórai fáradsága a malomtulajdonosnak 10 frttal igen drágán van megfizetve.

Ennél nagyobb rendetlenségek a folyam alsó részében fordulnak elő, a hol gátromlás elő se fordulhat, mert mindig oly nagy viz van, hogy jó gátkötés mellett ottan még kis viz idején sem jogsult a vámszedés vagy vizvásárlás.

Különösen Szent-Pálon alól azon szokást vették fel a malomtulajdonosok, hogy bármely nagy viz idején tutajvám nélkül egyáltalában nem bocsátják át a tutajokat, s nem is fogadják el pénzben a vámot, hanem egy egész tutaj utáu két deszkát, egy hosszába osztott két fertályból álló féltutajért pedig egy deszka vámot követelnek, így 8.000 fertály tutaj évi forgalom mellett 2.000 deszka tutajvámot szed minden malomtulajdonos, melynek értéke nem áll arányban az egész malom értékével.

Ezért $2\frac{1}{2}$ krnál magasabb vám, ugy itt az egész tutajokat át bocsátó, mint fentebb a fertálytutajokat át bocsátó gátaknál igazságtalannak mondható; mert az árujövédelmet nagyon csonkítja.

De kinek van erre gondja, midőn parlamentünkben oly kevés a kereskedő; még az ujonnan alakított megyei bizottságokba sem tartották szükségesnek, sem az erdészet, az ipar és kereskedelmi kamarák érdekképviselését bevinni, míg ezzel ellenkezőleg osztrák államterületen még a parlamentben is ott ülnek a kereskedelmi kamarák küldöttei; ezek ugyan

legnagyobb ellenségeink, de nem ártana valahára ellenségeinktől is valamit eltanulni.

A Maros felső felében, melynek partjait a székely nép lakja, a tutajosokon kívül a vízi utat más nem is használja; a víz erejének hasznosítása alább kezdődik, hol a Maros mindkét partján nagyobbára románok laknak; itt a székely tutajosokon kívül már igen sok hajó-malommal, sőt Maros-ujváron alól sószállító hajókkal is találkozunk; hogy miként kötölőzködnek a hajómalmosok és sószállító hajók legénysége a székely tutajosokba, alább egy pár példával szolgálok; itt különösen annak szükségét óhajtom feltüntetni, hogy a várva várt erdőtörvényünkben a vízi ut határán illetékes közigazgatási hatóságok köteleztessenek a tutajozás ideje alatt, mely alig tart négy, legfeljebb hat hétig, kiküldöttek által az erdőtermelvényeket szállító tutajosokat védelemben részesíteni.

Ha a tutajos népet egy árviz utban kapja vagy bármely más esetleg által a szállítmány egy része elmarad, azt a parti lakosok mint gazdátlan szabad prédát oly gyorsan elsajátítják, hogy annak 24 óra alatt hire-pora sem marad; s ha rajtam nem történt volna, nem hinném; de tény, hogy ezelőtt 10 évvel minket sújtott árviz alkalmával 200 tutajom a rajta volt rakományjal együtt odaveszett; s noha sok helyütt ráismertem tulajdonomra, miután oda utasítottam, hogy mindenik vádlottat külön pereljem be; — tulajdonjogomat érvényesíteni nem birtam.

Ha a hajómalmosoknak kevés az örölni valójuk vagy vásárnaponkint igen sok vendégük van, s mulatságot szereznek a tutajozás idejében egy pár székely tutajost megszerzőlni, a Maros mentén levő hajómalmosok állomás helye nem lévén a közigazgatási hatóság által határozottan megjelölve, ha inni akarnak vagy kedvük van egy pár deszkát szerezni, feltolják a hajómalmot a víz legközelebbi kanyarodásáig, jól

ismervén a helyi viszonyokat, úgy állítják a hajómalmot a vizsodrába, hogy a midőn jönnek a tutajosok, a kanyarodásoknál nem lévén rá elkészülve, ember legyen a tutajos a talpán, hogy képes legyen ott elhaladni és hajómalomba ne ütközzék, de jaj annak a tutajosnak, a ki a hajóhoz ért, rögtön üldözőbe veszik előre elkészített kavicszáporral, kikötni kényszerítik, vele alkudozásba bocsátkoznak s szerencséről beszélhet, ha fele rakományától meg nem fosztják; ilyen rövid uton elégtételt szereznek maguknak egy pár tutajoson s az elszedett deszka vagy szálfá árában vagy reggelig foly a dinom-dánom, vagy megvendégli őket a malomhajótulajdonos, még azt sem követeli, hogy hajómalmát előbbi helyére visszatolják; ez okból jó lenne, ha a tutajozás idejében a közigazgatási hatóságok megújítanák az egyes hajómalmok állomáshelyeinek ismertető jeleit.

A sót szállító hajók legénysége a parti lakók sikeres erőszakoskodásain okulva, vagy épen e vidékről valók lévén, szokásba vették: a sóshajót a tutaj közelébe hajtani, egy ugrással a sóshajóból a tutajra szökni, egy pár deszkát a tutajról felszedve s a sóshajóra dobva, a sóshajóba vissza ugrani; s a tutajost, kinek a deszka számba van adva, kinevetni; nagyobb tutajszállítmányoknál is ritkán jár 20—25 tutajosnál több egyén egymás közelébe, míg egy sóshajószállítmányt 120 legény kísér; gondolhatni, hogy ezen egyenlőtlen harcban a tutajos kárban marad; a sóshajók felügyelői, kiknek vezetése alatt ilyesmi megtörténik, olyan egyének, kiknek okuk van a legénység hasonló kihágásait elpalástolni, s miután a tutajos nevét sem tudja annak, ki rajta ezen tettet nyílt vizen elkövette, rendesen a maga béréből megfizeti a kárt, ha a tutajtulajdonos azt szánalomból neki el nem engedi.

Még van egy nagy ellensége a tutajos népnek, ezek a Maros több pontjain állóhid hiányában a közlekedést egyik partról a másikra fentartó kompok vagy hidasok; ezeknek kö-

telességük a kompkötelet, különösen midőn tutajok közeledtét látják, oly magasra emelni, hogy alatta a tutaj rakományával együtt elhaladhasson, de mit tesznek ezen emberek: tutajvámot követelnek, hogy mi jogon, azt csak ők tudják; ezért tutajozás idején, a hidas kompkötelét, a víz színéig leeresztik, s csak oly esetekben huzzák azt föl, ha a tutajosok számukra egy pár deszkát, jó előre a vízbe dobnak; ezen deszkákat ők mint gazdátlan tárgyat csónak segítségével kihalaszszák, s így meg se lehetne őket ezért büntetni; de már azon eljárásuk büntetésre méltó: hogy ha olyan tulajosok közelednek, kik a követelt deszkát számukra a vízbe nem dobják: ráfeküsznek többen a komp kötelére, hogy az a vízbe érve az utban lévő tutaját megakassza; ha már most az első tutaj valahogy isten kegyelméből véletlenül megszabadul; elkezdik a komp kötelét rángatni, míg ingásba jön, s igen nagy súlyánál fogva az utánna következő tutajról deszkát, embert, a mit a tutajon talál, magával a hullámok közé ragad, ugyszólván mindent a tutajról elsöpör, s ekkor ezen vad emberek nem a végerővel küzdő emberélet megmentése, hanem zsákmányuk kihalászása után látnak; ezen gonosz tettüknek már több emberélet esett áldozatul, egynehányan a megmenekültek közül ijedség és meghülés folytán később elpusztultak, de az ugynevezett „Wermescher“ companiának egy tutajosa Hunyadmegyében lévő burzsuki hidasnál, a vámmegtagadása miatt ellenébe ingásba hozott kompkötel által mellén találva, s a tutajra leterítve olyan csapást szenvedett, hogy daczára erős testalkatának, egy pár nap mulva meghalt.

Még tragikusabb vége volt a gróf Lázár, illetőleg ennek jogutódai, a Biedermann et Comp. fakereskedői társulat egy tutajosának.

A véletlen ugy akarta, hogy a hidasok által követelt vámot megtagadó tutajosok többen lévén egy tutajon, midőn az

ingásba hozott kompötél őket mind, a lányan voltak, a vízbe sodorta, egy közülök nem tudott uszni; a többi tutajosok mindenike uszni tudván, a tutajon volt élelmi szerüket és ruhájukat veszendőben hagyván, elérték a tutajat s egymást reá felsegítvén, szerencsésen megmenekültek, de azon tutajos társuk, a ki uszni nem tudott, a víz által a kompötél felé hajtván, abba bele kapaszkodott; a mit látván a hidasok, a helyett, hogy a csónakkal oda siettek és életét megmentették volna; vad röhögés és láрма között mindnyájan ráfeküdvén a kompötélre, addig rángatták a kompötelet, míg szerencsétlen áldozatuk kimerülve a kötelet elszalasztotta, a Marosba vissza esett és meghalt; ezen esetek úgy a tutajtulajdonosok mint az elhaltak rokonai által a törvényszéknak be lettek jelentve, és azért tragédiánkat itt befejezhetjük.

Mindazonáltal tanuságul a jövő kor számára ide írjuk, hogy korunkban Hunyadmegyében a kompónál az emberi élet veszélyeztetésével mulattatják magukat a román atyafiak, mint gyermekek a gombostűre szurt cserebogarakkal.

De hová tévedtem el, az erdőtörvények csak a tutajkereskedés tárgyára vonatkozó intézkedéseket tartalmazhatnak s így azokban a tutajosok életének biztonsága iránti intézkedéseket felvenni nem lehet.

Jól van, nem vitatom, valjon a fentebbiek a büntető- vagy az erdőtörvénybe tartoznak-e? — de miután sem erdő-, sem büntetőtörvényünk, — senki se csodálja, ha türelmetlenül várjuk az erdőtörvény megszületését s hogy ezzel együtt feltétlenül kell kivánni azt, miszerint az alkotandó erdőtörvényben a faszállításra szolgáló víziutak használatának életkérdése úgy erdészeti, mint nemzetgazdasági érdekekből kifolyólag kellően szabályoztassék.

Látjuk, hogy sikerül némelykor a honatyáknak kevésbé fontos törvényeket is, ügyes taktikával keresztül hajtani; s

megdőbbenve kérdezzük: hát nem lakja többé magyar Magyarországot, nem volna-e ideje, hogy a honatyák ügyességüket, az erdőtörvény keresztülvitelén is próbára tegyék.

Ismételve kérjük, adjatok Magyarországnak mielőbb és még ez évben oly erdőtörvényt, mely a tutajozást vagy a fának vizen való szállítását szabályozza.

Budapest, 1877.

B. S.

Az épületfa kérdése a fővárosban.

(A főváros középítészeti szabályainak 61. §-a és Beiwinkler Károly okleveles erdőgazda javaslata.)

Az utóbbi években Budapesten felmerült épületfa-kérdés nem csak a fővárosi köz- és magánépítkezések szempontjából bir kiváló horderejű fontossággal, hanem a magyar épületfa hitelének megóvását s ezzel egyik jelentékeny jövedelmi forrásunkat is közelről érdekli, úgy hogy bármely irányból tekintve is, épen nem alárendelt jelentőségű dolog az, hogy mit fog tenni a főváros arra, hogy a helybeli építkezéseknél eddig tapasztalt mulasztások következtében felmerült károsodásokhoz hasonlók jövőre ne történjenek.

E kérdés részben való megoldását igen természetesen a főváros középítészeti szabályaiban nyeri, a hol már is felmerült és közelebről még behatóbb tanácskozás tárgyát képezendi. Nem tartjuk tehát mellőzhetőnek azt, hogy meg ne ismertessük t. olvasóinkkal azt, a mit e részben az illető szabálytervezet tartalmaz, s a mit erre nézve egy illetékes szakember nyilvánít, illetőleg a fővárosi közgyűlésen indítványozott.

A szabályzat a közgyűlés figyelmét felhívja azon, a legközelebbi múlt években nemcsak magánosoknál, de a főváros